

Ko Ho'o Ngaahi Totonú

'I he malumalu 'o e Lao ki he Mo'ui Lelei 'o e 'Atamaí
(Pau ke Sivi mo Faito'o) 1992 (Mental Health
(Compulsory Assessment and Treatment) Act 1992)

'Aokosi 2019

'Oku 'i ai 'a ho'o totonu ke fakahoko 'i he founga
faka'apa'a'ia 'a e ngaahi fakafeangai mo koé.

- 'Okú ke ma'u 'a e totonu ke 'oatu 'a e kotoa 'o e ngaahi fakamatala felāve'i mo ho tu'unga fakalaó pea mo e ngaahi tapa kotoa fekau'aki mo ho sivi, faito'ó pea mo hano toe vakai'i 'a e tūkunga 'okú ke 'i ai 'amui ange.
- 'Okú ke ma'u 'a e totonu ke toe vakai'i 'a ho tūkunga faka'atamaí 'e ha Fakamāu (Judge), pe ko ha Fakamaau'anga ki hano Toe Vakai'i 'o ha Tu'utu'uni (Review Tribunal), 'o fakatefito pē 'i ho tu'unga fakalaó. 'E lava foki ke ke tohi kole ke fakahoko ha hopofaka'eke'eke (judicial inquiry).
- 'Okú ke ma'u 'a e totonu ke faka'apa'apa'i ho 'ulungāanga fakafonua pea mo ho'o ngaahi tui fakafo'ituitui. 'E malava ke 'i ai ha tokotaha lea faka-Tonga mo koe pe ko ha tokotaha me'i ho fāmilí pe kāingá, hao kaungāme'a pe taukapo, 'i he taimi 'oku fakahoko ai hao sivi pe ko hano toe vakai'i 'o e tūkunga 'okú ke 'i ai.
- 'Okú ke ma'u 'a e totonu ki ha faito'o pea mo ha tauhi fakafalemahaki 'oku taau mo ho tūkunga. Kuo pau ke fakahoko atu kiate koe 'a e ngaahi kaunga lelei pea mo ha ngaahi uesia 'e ala hokó kimu'a pea toki fakahoko hao faito'o.
- 'Okú ke ma'u 'a e totonu ke fakafisinga atu hano faitaa'i vitiō pe hiki tepi pe ngāue'aki 'eni 'i ho faito'ó.
- 'Okú ke ma'u 'a e totonu ke kole atu ke fai mai ha lau 'a ha tokotaha mataotao 'atamai tau'atāina.
- 'Okú ke ma'u 'a e totonu ke kole ki ha loea ke ne fale'i koe ki ho'o ngaahi totonú pea mo ho tu'unga ko e tokotaha mahakí, pe ko ha fa'ahinga me'a kehe pē.
- 'Okú ke ma'u 'a e totonu ke feohi mo e kakai kehé. 'E toki tauhi mavahe pē koe, 'i he taimi 'e fiema'u a'i, 'i hano fakahoko atu hao tauhi pe faito'o pe ke malu'i ai ha ni'ihiki kehe.
- 'Okú ke ma'u 'a e totonu ke 'i ai ha'o kau 'a'ahi pea ke ke ngāue'aki 'a e telefoní 'i ha ngaahi vaha'a taimi fakapotopoto. 'E lava ke lī pe ma'u atu ha'o tohi 'i he meilí, 'o 'ikai toe fakaava. Ko e ngaahi totonu ko 'ení 'e malava ke fakangatangata ia 'e he toketā 'okú ne tokanga'i koé, kā 'e toki fakahoko pē ia 'i ha 'uhinga tu'upau.

Ko e hā 'a e lōloa 'a e kaunga mai 'a e Laó ni kiate au?

- Ko e fuofua vaha'a taimi ke fai ai hao sivi 'e a'u hake ki he 'aho 'e 5.
- Kapau 'e fiema'u ke toe hoko atu hao sivi pea mo hao faito'o, ko e vaha'a taimi sivi hono uá 'e a'u hake ki he 'aho 'e 14.
- Kapau 'oku te'eki ai pē ke ke 'i ha tu'unga lelei ke faka'atā ai koe, 'e fai 'a e tohi kole ki he fakamaau'angá ki ha tu'utu'uni pau ke fakahoko hao faito'o.
- Ko e ngaahi tu'utu'uni pau ki he faito'ó kuo pau ke toe vakai'i ia 'o 'ikai toe si'i hifo 'i he māhina 'e 6 kotoa pē.

'E lava ke u fakafisinga ha faito'o?

- Lolotonga 'o e vaha'a taimi 'uluaki ('aho 'e 5), ua ('aho 'e 14), pea mo e ngaahi vaha'a taimi sivi kimui ange mei aí, pea pehē foki 'o a'u atu ki he māhina 'e taha hili 'o hano fakahoko 'o ha tu'utu'uni pau ki hao faito'o, 'e ala fiema'u atu ke fai hao faito'o 'o tatau ai pē kapau'oku 'ikai ke ke loto ki ai.
- Hili 'a e vaha'a taimi ko iá, 'e fiema'u leva ho'o fakangofuá ki hao faito'o. Kapau te ke fakafisi ke 'omai ho'o fakangofuá, 'e toki fakahoko pē hao faito'o hili ha pehē 'e ha mataotao 'atamai kehe ange kuo 'osi fakangofua 'e kau lelei 'eni kiate koe.

Ko hai te u ala talanoa ki ai felāve'i mo 'eku ngaahi totonu?

'Okú ke ma'u 'a e totonu ki ha tokoni kapau 'oku 'ikai ke ke fiamālie ki he founga 'o e ngaahi fakafeangai mo koé, pe kapau 'oku 'i ai ha'o ngaahi fehu'i felāve'i mo ho'o ngaahi totonú.

Kole ki he kau ngāué ke nau tokoni atu ke ke fetu'utaki ki ha taha 'o e ni'ihi ko 'eni:

- Ha 'inisipēkita fakavahe (kau loea te nau lava 'o fakatotolo'i ha ngaahi lāunga pea nau fale'i koe felāve'i mo ho'o ngaahi totonú, 'o 'ikai te ke totongi 'eni)
- Ho'o loeá (Kapau 'oku 'ikai 'i ai ha'o loea, 'e lava 'e he kau ngāué pe 'inisipēkita fakavahé 'o fokotu'u atu ha tokotaha kiate koe. Kapau 'oku 'ikai ke ke lava 'o totongi ha loea, 'e ala ma'u atu mei he polokalama tokoni fakalaó (legal aid) ha tokoni fakapa'anga.)
- 'Ōfisi 'o e Komisiona ki he Mo'uí mo e Ngaahi Faingata'a'ia (office of the Health and Disability Commissioner) ('e lava ke fale'i koe 'e he 'ōfisi 'o e Komisioná felāve'i mo ho'o ngaahi totonú pea mo fakahoko ha fakatotolo felāve'i mo ha ngaahi lāunga)
- Ha taukapo ma'á e kau mahakí (ko e kakai 'eni 'oku 'i ai 'enau tokanga makehe ki he ngaahi totonu 'a e kau mahakí).

'Aokosi 2019